

קידושין ז,א - התפשטות בהקדש ובקידושין

אמר רבא: התקדשי לי לחציי - מקודשת, חצייך מקודשת לי - אינה מקודשת... אמר ליה מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא: וניפשטו לה קידושי בכולה... מי דמי? התם בהמה, הכא דעת אחרת.

בראשונים מצינו שלוש שיטות בדבר המסקנה העולה מתשובה זו של הגמרא להשוואה שעשה מר זוטרא: **שיטת התוספות** (ז,ב ד"ה חצייך) שאם מתרצה אמרינן גם באשה פשטו קידושין בכולה. **שיטת הרשב"א** שאפילו אם מתרצה אינה מקודשת, ולא מפני שאין כאן דין של התפשטות, אלא מטעם דהיא מכנסת עצמה והרי זה "כי תלקח אשה לאיש". **שיטת התוספות רי"ד** שכאן אין באמת דין התפשטות מעיקרא, כיון שאינה מתקדשת אלא מדעתו והוא אינו יכול לקדשה אלא מדעתה "וכיון שהדבר תלוי בשתי דעות, לא פשטה קדושה אלא במה שפירשו" (ואע"פ שהתוספות רי"ד אמרה בתשובה לשאלה שיפשטו הקידושין גם בעל כרחה¹, הרי הסברו אומר שאפילו אם תרצה לא תועיל לדין ההתפשטות).

ובאבני מילואים (סי' לא ס"ק יח) הקשה על שיטת התוספות את קושיית התוספות רי"ד מדוע לא נאמר שיפשטו הקידושין בעל כרחה. כיון שאם מתרצית אמרינן פשטה קדושה לשיטתם, וכמו במקדיש חציה של בהמה שלא נתרצה אלא לחציה ובכל זאת אמרינן דפשטו ממילא, עיין שם.

ונראה ליישב, שהתוספות סוברים שדין ההתפשטות שמענוהו רק במקדיש, ואילו במתקדש - זו לא שמענו. ודווקא במתרצה שהסירה את המניעה של דעת אחרת, הריהי כבהמה שהקידושין פושטים בכולה, אולם בעל כרחה, שמצד המקדש אין הקידושין יכולים לפשוט - שהרי דעת אחרת מעכבתן - הרי עיקר פשיטתם צריכה לבוא מצד המתקדשת שהסכימה לחצי - והיכן שמענו שהסכמה להתקדש לחצי, כוח יש בה לפשט את הקידושין בכולה?

ברם, האבני מילואים שלא ירד לחילוק זה, יש להסביר דעתו שהוא סובר שדין פשיטת קדושה אינו תלוי במקדיש אלא בהקדש עצמו, כלומר: כל דבר שנתפס בהקדש - ממילא הקדושה מתפשטת בו ושפיר יש לה להתפשט "שכיון שחציה נתפס בקידושין מרצונה, יתפשטו הקידושין על כולה בעל כרחה". אלא שאם זו היתה קושייתו של האבני מילואים, שוב אין מקום לתירוץ, שהוא אומר שם ביישוב דברי התוספות, שברצון לא אמרינן פשטו קידושין כיון דרצונה היה רק לחציה, ולפי הסברנו שוב יקשה מדוע באמת לא יפשטו

* ראה הערת כוכבית בתחילת המאמר הקודם.

1. וז"ל קושיית התור"ד: "הכא דעת אחרת - פי' ואף על פי שהאשה נתרצית לקדש חצי גופה ונימא דתיפשט בכולה...".

הקידושין, אחרי שחציה נתפס מרצונה [שהרי אין הדבר תלוי במקדיש אלא בקידושין עצמם שהם תפסו כבר בחציה]. אלא על כרחך כפי שהסברנו, שגם במתרצה, לא **מכח רצונה** - סוברים התוספות - שפשוטו קידושין, אלא שמתוך שביטלה את דעתה, פשוטו הקידושין **מכח המקדש**, מה שאין כן בעל כרחיה אין קידושי המקדש יכולים לפשוט².

עייין ציונים לתורה להגר"י ענגיל זצ"ל (כלל לט, דף נח,ב) שמסביר דברי הרשב"א הנ"ל דלא יקשה: "דמה בכך דצריך רצונה בהפשיטות, הא בכל קידושין צריכים רצונה!" עייין שם שפירש שכאן צריכים רצון נוסף להתפשטות "מלבד רצונה בגוף הקידושין" (של חציה), וזה כבר נקרא מכנסת עצמה.

ונראה להטעים דבריו, שהרי לכאורה קושיית מר זוטרא תמוהה, דלא אמרו פשטה קדושה אלא במקדיש עולה, שאפילו לדעת החולק, רגלה בכל זאת מקודשת, מה שאין כן בקידושין כיון דאמרין "ולא חצי אשה" הרי אין בה אחיזה כלשהי, וכך הקשה בהמקנה (ד"ה תוספות ד"ה חצין בפרוטה).

אלא על כרחך צריכים לפרש שקושיית מר זוטרא היא כך, שהוא מפרש כי דין "ולא חצי אשה" אינו **בעצם** הקידושין אלא במציאות של אשת-איש לחצאין, ולכן הוא שואל כיון שיש דין התפשטות הרי שוב לא תשאר אחר כך חצי אשה, ולכן יועילו קדושי חציה כיון שאחר כך תתקדש כולה. ומה שביסודם הם קדושי חציה, זה לא איכפת לן, כיון שכאמור דין 'ולא חצי אשה' לא נאמר על חלות תפיסת הקידושין שאין אשה נתפסת לחציה אלא נאמר על מציאות הקידושין, שאין אשה יכולה להשאר כאשת-איש לחצאין.

והשתא דאתינא להכא, הרי ברור שלפנינו כאן רצון אחר לגמרי, לאמור שנוסף על הרצון הראשון שהוא שייך לעצם הקידושין, יש כאן רצון שני המאפשר התפשטות הקידושין, ורצון זה יש בו כבר משום "כי תלקח אשה לאיש" [רצון להיות אשת-איש ובכך להחיל הקידושין, ולא רק רצון של הסכמה לדיבורו של הבעל].

ואולי נבין בזה את יסוד המחלוקת בין תוספות והרשב"א. שהתוספות סוברים כיון דמצד עצם מעשה הקידושין שפיר הם חלים אפילו על חצי אשה, אלא שרק הדעת האחרת המונעת את התפשטותם למעשה, היא המבטלת אותם, לכן אם היא מתרצה ומבטלת את המניעה שפיר הוּו קידושין, ואין בזה משום 'כי תלקח אשה לאיש', שלא נאמר דין זה אלא בעצם הקידושין.

2. נראה כי עיקר חילוקו של האבני מילואים הוא בין **החלת** קידושין ל**רצון** קידושין. הבעל מחיל קידושין וזה כמו הקדש ששייך בו התפשטות (מצד המקדש), ואילו אצל האשה מדובר על רצון, שבו לא מצינו (ולא שייך כלל) דין התפשטות. הרב מחדש, שכיוון שברור שדין ההתפשטות איננו בהקדש עצמו אלא במקדיש, לא צריך בעצם להזקק לר"ן בנדרים כט,א (עליו מתבסס האבני מילואים) שכתב: "לא כל הימנה שתכניס עצמה לרשות הבעל... אלא מכיון שהיא מסכמת לקידושי האיש, מבטלת דעתה ורצונה ומשוי נפשה אצל הבעל כדבר של הפקר", וניתן לחלק בין הבעל לאשה בכך שהוא המקדיש והיא המתקדשת ובמתקדש לא שמענו דין התפשטות.

ואילו הרשב"א סובר, כיון שלמעשה ביטול מניעה זו הוא המאפשר את הקידושין למעשה, הרי גם בזה יש משום 'כי תלקח אשה לאישי' ולכן אינה מקודשת.

* * *

בשיטת התוספות רי"ד יש לחקור, מה הדין בשותפין שהקדישו יחד חצי בהמה. אם נאמר שכיון שהקדש זה היה תלוי בשתי דעות שוב אין בו דין פשיטת קדושה, או שמא לא אמר התוספות רי"ד אלא באשה, שאפילו אחרי שנתקדשה לחציה עדיין הדבר תלוי בדעתה ביחס לחצי השני, מה שאין כן בבהמה שאמנם היינו צריכים לדעת שניהם לפני ההקדש, אבל עכשיו שחציה קודש הרי ביחס לחצי השני שיש בו רבע לכל אחד אין האחד תלוי כלל בדעת השני. ולא עוד אלא אפילו ביחס לחצי הראשון, הנה באשה היה הדבר תלוי בדעת שניהם, מה שאין כן בשותפין הרי כל אחד הרשות בידו להקדיש את הרבע הראשון שלו בלי הסכמתו (של השני) לכך.

³אם נאמר כך⁴, צריך לעיין בעיקר סברתו של התוספות רי"ד, שכן אין צורך שהקדשת כל החפץ תהיה תלויה באדם אחד, אלא הבעיה היא שעצם החלת הקידושין תלויה בשני אנשים, ובוה מה לי דעתו של אחד מה לי דעתם של שניים שהסכימו לקידושי חציה:

צריך לומר, שגם בדברי התוספות רי"ד עיקר הבעיה היא דעת אחרת ולא עצם הדבר שיש שתי דיעות, שהרי סוף סוף כך הוא לשון הגמרא. ועל פי דברינו, שדין ההתפשטות תלוי במקדיש ולא בהקדש עצמו, נאמר כך: דעתו של המקדיש לחצאין אינה מתפשטת, אלא שאין אנו משגיחין בדעתו המצמצמת את הקדשתו לחצי (כיון שהקדיש והקליש תפיסתו), אולם בדעת אחרת משגיחין אנו. כשהאחד אינו יכול להקדיש אף את חלקו ללא רצון חברו (- קידושין) דעת החבר מעכבת התפשטות הקדושה מכח הקדשתו, ולפי זה דעת האשה מעכבת התפשטות קידושי הבעל ודעת הבעל מעכבת התפשטות צד הקידושין התלוי באשה. היוצא מדברים אלו הוא שבמקרה של נטרצית יסבור התוספות רי"ד כתוספות (בניגוד לדרך בה הצגנו את שיטת התוספות רי"ד בתחילת הדברים) שכן אין דעה מעכבת מהתפשטות הקידושין מצד כח קידושי ולא מצד כח הסכמתה. וכן נראה מלשונו שכתב:

3. כאן נראה שחסר דף בכתב היד של הרב, והדף הבא שבידינו פותח בפיסקה: "ומדברי התוספות בגיטין מגב...".

החסר הושלם בחלקו על פי שו"ת "נאות יעקב", שכן בסיום דבריו העיר הרב: "והעירני מהר"א (בינובסקי) בינה (שליטי"א) [זצ"ל] לדברי הגר"י שפירא ז"ל בשו"ת "נאות יעקב" עמ' לא והנאני שכוונתי לדעתו גם בסברת שותפין שהקדישו חציה וגם בהבנת דעת התוספות רי"ד, עיין שם".
הפיסקה "עדיין יש לברר" נוספה כפתיחה הכרחית להמשך דבריו של הרב, על פי ההקשר והסברה בלבד. ברור שהדברים לא הושלמו במלואם ואין הם מדויקים. "שגיאות מי יבין...". ויהי רצון שנמצא בעתיד את האבוד וישובו דברי הרב על מכונם.

4. ובשו"ת "נאות יעקב" (עמ' לא) הוכיח כן מהסוגיה בשבועות יא (בנושא קרבן ציבור), שבשותפין שהקדישו אין לומר שכיון שיש כאן שתי דעות לא שייך התפשטות קדושה.

"לא פשטו קדושי אלא במה שפירשו, אבל בהמה שאין שם דעת אחרת פשטה קדושה בכולה", שמשמע, שאם אין דעת אחרת תהיה התפשטות גם בקידושי אשה.

* * *

עדיין יש לברר מהי הסיבה העיקרית שממנה נובע דין ההתפשטות. האם הקדש מתפשט בהכרח (לפחות למאן דאמר "האומר רגלה עולה - תהא כולה עולה") מפני שאין אנו סובלים הקדשה לחצאין של חפץ, או שמא הקדש מתפשט מפני כוחו של הקדש להתרחב עד כמה שהוא יכול כשהמחזיק הקליש תפיסתו (הקדיש). ונפקא מינה לגבי שותף שהקדיש רק את רגלה של בהמתו האם ההקדש מתפשט על חציה השייך לו, או נאמר שכיוון שהרי ממילא יישאר פה חצאין אין כאן דין התפשטות כלל.

ומדברי התוספות גיטין מג, ב (ד"ה גמרו), נראה שכל שהקדש יכול להתפס ולעמוד בעינו, אין הכרח של דין התפשטות, שכתבו: "דאפשר שתראה ויהיה חצי דמיה הקדש וחציה חולין". ולפי זה יש לנסח את השאלה בצורה אחרת: אם דין ההתפשטות תלוי בהקדש או שמא הוא נובע מן הדין של קרבן, כלומר פשטה קדושה בשביל שהבהמה תוקרב כולה כקרבן.

והשתא דאתינא להכא, יש לומר שהדבר תלוי בשתי הגירסאות בגמרא. בגרסא שלפנינו נאמר ו"לקחה והקדישה", ובמאירי הובאה גירסא שמוחקת את ו"הקדישה" אלא כיון שלקחה ההקדש מתפשט מאליו. והנה כאן הרי בקדושה דחוייה איירינן, שכיון שהיה בה דחוי מעיקרא שוב אינה ראויה לקרבן⁵, ואף על פי כן לגירסת המאירי פשטה קדושה בכולה, שמע מינה שאין ההתפשטות תלויה באפשרות ההקרבה. ואילו לגירסתנו, כל שאינה ראויה לקרבן שוב אין אומרים בה פשטה קדושה בכולה ומשמע שזה דין בקרבן, ועיי בהמקנה ד"ה אלא להא, שרוצה לומר טעם זה. ולפי זה בשותף, שמקדיש רגל לא נאמר פשטה קדושה בחציה.

אלא שהכרח אין לנו לומר דוקא כך, שהרי אפשר לומר שדין התפשטות ישנו רק ברגע של ההקדשה ולא אחר כך, ודוקא מטעם זה ב"חזר ולקחה" אין דין פשטה קדושה, וכך כתב שם בהמקנה, מה שאין כן במקדיש רגלה תהא התפשטות על חציה שברשותו. ונראה לומר שחקירה זו אם זה דין בהקדש או דין בקרבן, היא היא דמיבעיא ליה לרבא בתמורה יא, ב ונפקא מינה לקרבן העוף, וסלקא בתיקו.

אלא שקשה עיקרה של סברא זו, דאם כן שזהו דין מיוחד בקרבן המיועד להקרבה, מאי שייכא להכא לענין קידושי אשה? ויש ליישב שגם דין הקרבן בעיקרו אף הוא קשור במושג של הקדש ובלשון של הקדש, ואחרי הכל הרי ההקדש הוא המתפשט וכתוצאה מזה בא דין הקרבן. ואולי יש להרחיק לומר שדין ההתפשטות נובע ממה שאנו כאילו אומרים 'קרבן

5. שכך לומדת מכאן הגמרא (ז, ב): "ש"מ בעלי חיים נדחים, וש"מ דחוי מעיקרא הוי דחוי, וש"מ יש דחוי בדמים".

אמר רחמנא ולא הקדש, ודומה לענייננו, "אשה אמר רחמנא ולא חצי אשה", והאישות השלמה באשה היא כקרבן אצל בהמה.

* * *

בפנ"י (ז,א ד"ה גמרא) פירש שעיקר ראיית הגמרא "הא לא דמיא אלא להא", היא מהדין של דיחוי מעיקרא [- שאם היתה ההתפשטות מצד הבהמה ולא מצד דעתו, שזוהי סברת מר זוטרא, לא היה דיחוי מעיקרא שכן הקדושה היתה מתפשטת בבהמה גם בזמן השותפות. הדיחוי מעיקרא מוכיח שההתפשטות היא "דוקא בבהמה שלו... שהיה דעתו מעיקרא לכך... מה שאין כן באשה דלא תליא בדעתו..."]. ולפי דבריו קשה להרמב"ם שפוסק [- כנגד ר' יוחנן] שאין דיחוי מעיקרא ובע"ח אינם נדחין (מעשה הקרבנות טו, ד), נאמר גם באשה פשטה קדושה בכולה⁶. ואפשר לומר שהרמב"ם יסבור כהרשב"א⁷ ברם יותר נוח לפרש, שהרמב"ם סובר דעיקר ראיית הגמ' היא מהצורך להקדיש את החצי השני וגירסתו "ולקחה והקדישה", כמפורש בהלכותיו (שם): "בהמת השותפין שהקדיש אחד מהן חציה שלו וחזר ולקח חציה האחר והקדישו - הרי זה קדשה וקריבה...".

6. לא הבנתי קושיית הרב, שהרי עדיין מוכח כי ר' יוחנן שסבר דין דיחוי מעיקרא תפס את דין ההתפשטות שלא כמר זוטרא, ואף אם אין פוסקים כמותו (אלא כרב) בדין הדיחוי, אין סיבה לחזור מהבנתו את דין ההתפשטות.

7. הרשב"א כאן דן ביחס שבין דיחוי מעיקרא לבין דיחוי בדמים. ולא הבנתי מה רפואה יש בדברי הרשב"א הללו לקושייתו של הרב על הרמב"ם. על כן נראה, שכיוון לשיטת הרשב"א שהובאה לעיל, שהחסרון בקידושין הוא מדין כי יקח איש אשה - ולא שתלקח אשה לאיש, ולא מטעם שאין כאן התפשטות. אלא שאכתי אין כאן מזור, שכן לפי סברתו של מר זוטרא (לפחות לפי הבנת הפני"י) קשה לומר שהאשה היא הפועלת את הקידושין והתפשטותם (אלא שהם חלים ומתפשטים בה).